

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«ВПЛИВ РОДИНИ НА МОТИВАЦІЮ ДО НАВЧАННЯ
ПЕРШОКЛАСНИКІВ»**

Виконала: студентка 4 курсу
Ps1-B20z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
**М'ялковська (Жеребна)
Діана Михайлівна**

Керівник:
Сімко Руслан Теодорович,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри
загальної та практичної психології

Рецензент:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. НАВЧАЛЬНІ СТИМУЛИ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	7
1.1. Навчання як провідна діяльність у початкових класах	7
1.2. Види мотивів-стимулів до навчання	19
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ	32
2.1. Опис методик та етапів дослідження	32
2.2. Кількісний та якісний аналіз отриманих результатів	34
Висновки до другого розділу	49
ВИСНОВКИ	50
ДОДАТКИ	58

ВСТУП

Актуальність дослідження. Запит у науковому світі на вивчення стимулів до навчання у початковій школі та їхнього переформатування ніколи не втратить своєї актуальності. Він лише набуває нового змісту, оскільки швидкоплинність подій в умовах високотехнологічного прогресу суттєво впливає на формування кола соціальні факторів, що визначають генезис усіх найважливіших сфер дитини у початковій школі. Це стосується як пізнавальної так і особистісної ланки у структурі особистості.

З моменту появи на світ й надалі родина у житті учня початкової школи посідає центральну позицію. Від цього мікросередовища залежить генезис його психічного зростання як у колі сім'ї так й у стінах навчального закладу. Ще задовго до візиту у цей храм науки найближче соціальне коло починає підводити думку дошкільника про необхідність вчитися й здобувати знання. Воно окреслює позитивні моменти такої активності, наголошуючи на важливості початкової, а згодом, й середньої освіти як невід'ємного атрибуту сучасної людини, без якої неможливо здобути професію та стати успішним у соціальному середовищі.

Коли рідні приводять дитину до закладу освіти, то налаштовують першокласника на якісні результати відповідної діяльності, серйозне відношення до уроків, тим самим очікують від нього високих показчиків у вивченні шкільних предметів. Школяр розуміє, згоджується на ці доволі невідомі умови, та налаштовується на нові виклики і, в свою чергу, сподівається, що вони його підтримають, порадіють спільно з ним за його успіхи та підставлять плече у здоланні потенційні труднощів.

Завдяки такому риштуванню у дітей-першокласників вибудовується стійке переконання, що власні здобутки будуть обов'язково цікавими для родини та будуть, відповідно, оцінені нею адекватно. Така неудавана зацікавленість батьків впливає на міцність, запал та зміст навчального стимулу, за інших обставин стимул «хочу вчитись» втрачає свою насущність та силу.

У науковій практиці вивченню стимулів до навчання було присвячено численні наукові трактати, які побачили світ завдяки таким відомим психологам: Алексєєвій М.І., Занюку С.С., Кудриній Т.С., Малихіній О.В., Савченко К.В., Тулуповій Т.В. та ін.

У цих наукових здобутках наголошується на вагомості навчального закладу у генезі, корекції, підтримки стимуляції до навчання у перших класах. Акцентують увагу читача на важливій ролі саме педагога, від майстерності якого залежить тривалість інтересу до навчання. Значення родин у формуванні та підтримці відповідних спонукальних стимулів розкрито, на нашу думку, не досить глибоко й фундаментально.

Беручи до уваги наявні наукові бачення Алексєєвої М.І., Занюка С.С., Кудриної Т.С., Малихіної О.В., Савченко К.В., Тулупової Т.В та реалії сьогодення, ми визначаємо актуальність власного наукового пошуку – як родини трудових мігрантів впливають на зміст стимулів до навчальної діяльності у власних дітей-першокласників.

Мета дослідження – як трудова міграція впливає на мотивацію до навчання у перших класах.

Завдання дослідження Досягнення поставленої мети дослідження передувало вирішення таких завдань: здійснити теоретичний аналіз наукового досвіду з вибраної проблеми; розробити програму дослідження; здійснити власне дослідження та проаналізувати отримані результати; за результатами дослідження сформулювати відповідні висновки.

Об'єкт дослідження – навчальна діяльність у початкових класах.

Предмет дослідження – стимуляція до навчання першокласників у родинях трудових мігрантів.

Практична значущість роботи полягає в тому, що отримані результати допоможуть краще зрозуміти роль родини у позитивному налаштуванні до навчання учнів перших класів, а апробований сценарій вирішення наукової проблеми стане у нагоді у роботі шкільного психолога з відповідним контингентом.

Методи дослідження: спостереження, бесіда, анкета «Вивчення навчальних мотивів», тести: «Вивчення мотивації молодшого школяра до навчання в школі» (Н.Г. Лусканова), «Методика вивчення мотивації в першокласників» (М.Р. Гінзбург).

Вибірка дослідження. Дослідження проводилось упродовж грудня 2023 року – лютого 2024 року. Вибірка нараховувала 150 осіб: 50 першокласників, батьки яких мають постійну роботу у м. Кам'янець-Подільський нікуди не відлучаються, мають стабільний зарібок та постійний контакт з учнем-першокласником; 50 першокласників – хтось із батьків на три та більше місяців виїжджають на роботу за кордон, або знайшов роботу із високою платнею в інших областях України, 50 першокласників не бачили тата і маму більше року. В останньому випадку дитина знаходиться під опікою дідуся та бабусі, або інших найближчих родичів (родина дядька або тітки). Всі вони навчаються у закладах загальної середньої освіти міста Кам'янець-Подільський Кам'янець-Подільської міської ради.

Апробація та впровадження результатів. Результати проведеного дослідження доповідалися автором та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора А.І. Шинкарюка (26 жовтня 2023 р., м. Кам'янець-Подільський), на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 17 листопада 2023 р.), на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 15 лютого 2024 р.), на XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2024 р.) та знайшли своє відображення у публікації автора.

Публікації.

М'ялковська (Жеребна) Д.М. Вплив родини на мотивацію до навчання першокласників. *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин*: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2024 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2024. С. 138–141.

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8003>

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (69 найменувань, додатків. Робота містить таблиці та рисунки.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз наукової літератури вказав, що навчальна діяльність доволі складний та багатогранний процес. Вхідження у цей процес не тільки певний віковий етап у житті зовсім юної особи, а й доволі важливий момент, коли усе навколо неї кардинально змінюється. З'являються нові виклики, вимоги, життєві задачі, зміни у режимі дня та перелаштовується зміст усього мотиваційного ядра.

Доволі важливо з перших днів навчання позитивно й вірно налаштувати першокласника до навчання, сформувати у нього потрібні стимули, як б утримували інтерес до навчання на доволі тривалий період.

У ньому беруть участь три сторони: учень, який йде до школи, щоб навчатись і порадувати батьків, педагог, покликаний його навчити, і родина, яка очікує позитиву від цієї взаємодії, та контролює її. Остання ланка, на нашу думку, центральна і ключова, бо відсутність інтересу до результатів суттєво впливає на рівень стимуляції до навчання. Це цілком очевидно, оскільки від родини залежить налаштованість першокласника на успішне навчання. Саме вона цікавиться успіхами учня, контролює виконання вказівок педагога і допомагає у разі появи певних труднощів.

Результати емпіричного дослідження розкрили сутність вибраної нами проблеми, а саме значущий вплив родини на формування змісту, активності та спрямованості мотивації до навчання. Батьки налаштовують на новий вид діяльності, заохочують, підтримують, пояснюють його сутність та оцінюють його успішність. Для підтримки інтересу батьки повинні цікавитись шкільними справами, розділяти радість за успіхи та підказувати у разі появи труднощів. В ідеалі, це має відбуватися постійно, щодня, коли родинне коло виділяє час на ознайомлення зі шкільними справами першокласника. За таких обставин учень початкової школи буде чітко розуміти, що тим, чим він займається у закладі освіти, цікавить його родину постійно. Він буде постійно розповідати про шкільні справи своїм батькам,

про успішність, про плани на майбутнє. Вони повинні його вислуховувати і вказувати на недоліки, хвалити за високі досягнення і здобутки у навчанні.

Така включеність заохочує дитину до нових і нових успіхів у навчанні, адже школяр бачить та відчуває важливість своїх дій, а це дуже важливий момент для якісного виконання ролі «школяра». Навіть присутність одного когось із родини батька чи матері (а найчастіше саме вона залишається з дітьми) позитивно впливають на трансформацію стимулів із зовнішньої форми та змісту у внутрішню.

Нажаль сьогодення спонукає до тривалого розриву родинних стосунків через війну, трудову і вимушену міграцію. Батьки на тривалий час вимушено покидають сім'ю, захищаючи країну від ворога, у пошуках роботи. Це призводить до втрати тісних контактів зі своїми дітьми. Фізична дистанція, навіть беручи до уваги технічні можливості сучасного зв'язку, коли родичі мають змогу поспілкуватися між собою у режимі відео.

Вони й у такому разі мало, або фрагментарно, поверхнево цікавляться їхніми успіхами та невдачами. Велика дистанція робить неможливим якісний контроль за відвідуванням закладу освіти та успішністю. У першокласника поступово починає формуватися думка, що його здобутки у навчанні нікому не цікаві. Ця думка підкріплюється, коли хтось із родини, перебуваючи вимушено за кордоном, ставить запитання про шкільні успіхи дитини-першокласника, але при цьому не вникає глибоко у сутність назрілих шкільних проблем, а запитує для годиться, поверхнево.

Відповідно, така вдавана зацікавленість може з часом й сама поступово згасати, при цьому спадає активність (інтересу) стимулу до навчання, відбувається трансформація його змісту із стійкого внутрішнього на нестійкий зовнішній. Стимули навчання, як засвідчують наші результати, в окремих випадках набувають позиційного характеру («йду до школи, бо всі ходять»). У цьому криється загроза втрати інтересу навчатися та падає успішність.

Проводячи бесіди з учнями-першокласниками після емпіричного дослідження, нами виявлено цікаву тенденцію, що їх у більшій мірі стимулює до навчання не родина, а педагог, коли він проводить з ними бесіди про важливість освітнього процесу та отриманих знань. Проте ми не акцентували увагу на цьому моменті, оскільки він не входив до предмету нашого дослідження, хоча на перспективу можна актуалізувати наукову проблему про роль учителя в трансформації освітніх стимулів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва М.І. Мотиви навчання учнів: посібник для вчителів. Київ, 2000. 120 с.
2. Аносов І., Яремчук С. Психологічні основи педагогічного спілкування. Київ : Астамір-В, Інститут сучасного підручника, 2007. 272 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості. Київ : Либідь, 2003. 342 с.
4. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Київ: Слово, 2004. 374 с
5. Вовчик-Блакитна М.В. Сімейне виховання. Київ, 2000. 147 с.
6. Волкова Н. Професійно-педагогічна комунікація. Київ : Академія, 2006, 256 с.
7. Галян О.І., Галян І.М. Експериментальна психологія: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2012. 400 с.
8. Гетьман Т. Кричківська Т. Проблеми педагогічної психології: хрестоматія. Київ : КНТ, 2017. 381 с.
9. Дербеньова А.Г. Усе про мотивацію. / уклад. А Г. Дербеньова. Харків : Основа. 2002. 207 с.
10. Друзь З.В. Виховні технології в сучасній школі. Київ : КДПУ, 2005. 256 с.
11. Дуткевич Т. Дитяча психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 424 с.
12. Дуткевич Т. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 304 с.
13. Канюк С.С. Психологія мотивації: навч. посібник. Київ : Либідь 2002. 284 с.
14. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Київ : Міленіум, 2004. 521 с.
15. Федько О. Я (не) хочу вчитися! *Завуч*, № 26, 2006 р.
16. Моськіна Г. Експертиза стану викладання предметів. *Завуч*, № 32, 2005 р.

17. Зязюн І.А. Гуманістична стратегія і практика навчального процесу. *Рідна школа*, №8, 2000.
18. Ковальова Л.Ю. Причини низького рівня знань у школі. *Управління школою*, №12, 2004 р.
19. Бідюк. Як запобігти низькій успішності учнів. *Директор школи*, № 17, 2005 р.
20. Т. Денисова. Правила, яких має дотримуватися вчитель щодо невстигаючих учнів. *Завуч*, № 11, 2000 р.
21. Гуткіна Н.І., Печенков В.В. Динаміка навчальної мотивації учнів. *Вісник практичної психології освіти*. 2006. № 4 (9). С. 46–50.
22. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5-ти томах. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 3. С. 95–98, С. 176–185.
23. Канюк С.С. Психологія мотивації : навчальний посібник. Київ: Либідь, 2002. С. 238–248.
24. Макаревич О. Мотивація як підґрунтя дій особистості. *Соціальна психологія*. 2006. № 2 (16).
25. Овсянецька Л.П. Мотиваційна основа творчості. *Філософія, соціологія, психологія : збірник наукових праць*. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. 12. Ч. II.
26. Парфілова С.Л. Формування пізнавального інтересу як мотиву навчальної діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Випуск 10 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006. 500 с.
27. Руда Н.Л. Врахування мотиваційних теорій як основа ефективного навчання. *Модернізація вищої освіти України: історія, досвід, перспективи*: матер. Всеукраїн. наук.-практ. конф., (Київ,9–11 лист. 2004 р.). Київ : Наук.-метод. центр вищої освіти МОН України, 2005. Яворовська Л.М., Камишнікова Р.Ф., Поліванова О.Е. Психологічні

- особливості шкільного віку. Харків: ХНУ імені В. Каразіна, 2013. Вип. 3.
28. Занюк С. Мотивація та саморегуляція учня. Київ: Главник, 2004. 96 с.
29. Занюк С.С. Психологія мотивації та емоцій: *навчальний посібник для студентів гуманіт. факультетів ВНЗ*. Луцьк : Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 180с.
30. Занюк С.С. Психологія мотивації: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2002. 248 с.
31. Кацавець Р. Вікова психологія. Київ : Алерта, 2019. 112 с.
32. Кириленко В. Порухення мотивації навчання як першопричина негативної поведінки. *Психолог*. 2005. №18. С. 7-8.
33. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції. Київ: 2000. 345 с.
34. Климчук В.О. Феномени розвитку внутрішньої мотивації. *Соціальна психологія*. 2008. №6 (32). С. 70-77.
35. Коробко С. Робота психолога з молодшими школярами. Київ : Літера ЛТД, 2006. 416 с.
36. Корольчук М. Психологія сімейних взаємин. Київ : Ніка-центр, 2010. 296 с.
37. Корчакова Н. Психологічні основи дитячої самопрезентації. Київ : Центр навчальної літератури, 2021. 288с.
38. Корчакова Н. Філософія освітнього простору вищої школи: психологічний та психолінгвістичний дискурс. Київ : Центр навчальної літератури, 2022. 468 с.
39. Кричковська Т.Д. Психологія аномального розвитку. Київ : КНТ, 2019. 179 с.
40. Кудріна Т.С. Психологія мотивації: теорія та експеримент. Київ : КНУТШ, 2006. 214 с.
41. Кузікова С. Теорія і практика вікової психокорекції. Київ : Університетська книга, 2018. 384 с.

42. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів. Харків: ОВС, 2000. 164 с.
43. Максименко Д. С. Розвиток розумової діяльності дітей дошкільного віку. Київ : «Цул», 2020. 192 с.
44. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічних досліджень. Київ : НДП, 2000. 240 с.
45. Максименко С.Д., Руденко О. Д. Психологія проблемного навчання. Київ : Знання, 2001. 398 с.
46. Максименко С.Д, Носенко У.Л. Експериментальна психологія (дидактичний тезаурус): навчальний посібник. Київ: МАУП, 2002. 128 с.
47. Малихіна О.В. Мотиваційні основи навчальної діяльності школярів. Київ : Кондор, 2008. 232 с.
48. Плохій З. П. Малятко: програма виховання дітей дошкільного віку. Київ: АПНУ, Ін-т проблем виховання, 2000. 286 с.
49. Москалець В.П. Психологія особистості. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 262с.
50. Ніконенко Ю. Основи психологічної просвіти та профілактики: навчально-методичний посібник. Київ : КНТ, 2018. 192 с.
51. Павелків Р. В. Короткий довідник з дитячої психології. Рівне, 2008. 55 с.
52. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія. Київ : Академія, 2010. 376 с.
53. Пироженко Т. Психологічний супровід інноваційно-освітніх технологій в дитячому садку. Київ : Навчальна книга-Богдан, 2006. 48с.
54. Полищук В. Психологія педагогічного повсякдення. Реальність і міфи. Київ : Університетська книга, 2019. 152 с.
55. Полякова Г. Секрети емоційного комфорту учнів на уроці. *Психолог*. 2002. №38-39. с. 63-64
56. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково–методичний посібник. Київ: А.С.К., 2003
57. Потоцька Ю. Консультування. Соціально-педагогічний аспект. Київ : Бібліотека «Шкільного світу», 2019, 122 с.

58. Рекреаційна психологія дитинства. Теорія і практика. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 320с.
59. Савченко К.В. Мотивація навчання молодших школярів з початковим рівнем навчальних досягнень . Київ : ГНОЗІС, 2003. 282с.
60. Скрипченко О. В. Психічний розвиток учнів. Київ : Рад. школа, 1991. 176 с.
61. Скрипченко О.В, Долинська Л.В. Вікова психологія. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
62. Скуратівський Л. Мотив як рушійна сила пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення мови. *Дивослово*. 2005. №2, С. 2-4.
63. Моляко В. О. Стратегії творчої діяльності. Київ : Освіта України, 2008. 702 с.
64. Тулупова Т. Шкільна мотивація як компонент психологічної комфортності. *Психолог*. 2006. № 15. С. 5-8.
65. Шевців З. Основи соціально-педагогічної діяльності. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 246 с.
66. Brennen A.M. Enhancing Students' Motivation. 2004. URL: <https://www.soencouragement.org/enhancing-students-motivation.htm>.
67. Cherry K. Are Actions Motivated by a Desire for Rewards? 2017. URL: <https://www.verywell.com/the-incentive-theory-of-motivation-2795382/>
68. Maslow, A.H. A theory of human motivation, *Psychological review*. 1943. p. 50, 4, 370.
69. Wilson M., D. A. Corpus. The Effects of Reward Systems on Academic Performance. *Middle Sch. J.*, vol. 33, no. 1, p. 56–60, Sep. 2001.